

Kulturni praznik ali Prešernov dan?

Ali je 8. februar samo španska stena, ki naj vsaj za en dan prikrije vulgarizacijo življenja

Svojega imena vredna kultura je vsakdanji, ne praznični pojav. Ni ji potrebno slavljenje, temveč neovirano življenje. Uresničevanje. Razmah. Obstoj slovenskega kulturnega praznika je s tega stališča pomenljiv: opozarja, da naš prostor potrebuje za to, kar je marsikje običajna razsežnost človekovega bivanja, posebno pozornost.

Zaničevanje slovenskega

Podatki o dramatičnem upadu obiska v muzejih in o pešajočem zanimanju za knjige, ki so – kakor je dejal nemški pisatelj Jean Paul (Richter) – v bistvu le daljša pisma prijateljem, potrjujejo, da je pri nas nekaj hudo narobe. Že dalj časa. In bridke številke, pred katerimi obmolknje celo poezija, govore o tem, da je kulturni praznik samo španska stena, ki naj vsaj za en dan prikrije vulgarizacijo – ali že kar barbarizacijo – življenja. Saj vsi vidimo, kako se surovosti, ki si jih na Slovenskem v politiki in umetnosti privoščijo klicarji fanatizma, z nenehnim ponavljanjem v propagandističnih medijih skušajo uveljaviti kot vedenjski standard naše dobe!

Foto: Tajana Splichal

Zaničevanju vsega slovenskega ni videti konca. Tako so že v prejšnjem desetletju morale predsedniško palačo zapustiti umetniške upodobitve naše zgodovine, ki jih je pred drugo svetovno vojno naslikal Gojmir Anton Kos. Za poseben dosežek se zdaj razglašajo marnje neukih

vsevedov, da se Primož Trubar nikjer ni označil za Slovenca, to ime pa naj bi v 16. stoletju zaznamovalo le pripadnika skupnosti »pravilno verujočih«. Navedena trditev je brezprimerno inovativna, vendar nima nobene zveze ne s stvarnostjo ne z znanostjo. Trubar je namreč leta

1550 pisal ravno obratno – da so Slovenci grešili bolj kot drugi in si morajo zato z molitvijo vsak dan prizadevati za Božje usmiljenje. Pozneje je celo poudaril, da tudi njegovi »lutrski« soverci »v tih velikih smrtnih grehah [...] do vušes stojе«.

Mrkogledi stražarji nevernosti

Nič manj zadržto ni pri nas sovraštvo do vsega krščanskega. Eden od ljubljanskih muzejev je pred leti pripravil katalog k razstavi o katoliškem časniku *Slovenec*, ki pa je pozneje zaradi akcije mrkogledih stražarjev nevernosti ni bilo. Odveč je razlagati, da prostora, časa, denarja in vneme za predstavljanje kržljivih plodov komunističnega brutalizma, ki je po opustitvi socialističnega realizma postal vodilni umetniški slog Titovega režima, nikoli ne zmanjka.

Prav tako se na vse kriplje poskuša iz umetnikov ustvariti nekakšne kulturne svetnike. A za tem besednim žongliranjem se skriva le mešanje pojmov. Potem ko je v 20. stoletju klavrno propadla promocija kultov diktatorjev, ki naj bi izpodrinili češčenje svetnikov, se zdaj skuša na mesto tekmecev slednjih postaviti umetnike. Gre pač samo še za eno od mnogih izzivanj vernikov, ki hoče sprovcirati burno reakcijo prizadetih, da bi se potem lahko na kar najbolj kreativen način uporabile večno zelene etikete iz črne kuhinje protikrščanske propagande.

Da se je v taki neveseli stvarnosti spridil tudi naš kulturni praznik, katerega izvirni namen je bil navdihanje pri Francetu Prešernu – pesniku, ki je o edinosti, sreči in spravi ter o ljubezni in prostosti spregovoril s tolikšno močjo, da je slehernemu človeku vredno znati slovensko –, je kar razumljivo. V časih,

»Modrost, ki se steka v molitev«

Gorazd Kocijančič, *Od Talesa do tebe* (Beletrina, 2019)

S o knjige, v katere vstopamo skozi mnoga vrata. Skladno z znanjem in dovtetnostjo v njih razbiramo vsakič nove žile pomenov, ki utripajo v notranjosti zgradbe. Razveselimo se skrivnih niš in svetlobe, ki bele stene osmišlja z nepredvidljivimi nanosi. Take knjige ne zastarajo. Oplajajo se v temeljitem premisleku in živitem življenju, zato so, kot je zapisal Jorge Luis Borges, »več kot zgolj jezikovni konstrukti ali nizi jezikovnih konstruktov«. Postanejo, z besedami velikega ljubitelja knjig, »odnosi, ki jih vzpostavijo s svojimi bralci«.

Ena takih knjig je *Od Talesa do tebe* večkrat nagrajenega pesnika, filozofa in prevajalca Gorazda Kocijančiča, ki odprtost v dialoško razmerje z bralcem vpeljuje že v naslovni sintagmi.

Srečanje umetniških zvrsti

Delo, podnaslovljeno *Apokrifna zgodovina evropske filozofije*, je že s stališča umetniške zvrsti, ki ji pripada, večpla-

stno delo. V njej se srečajo poezija, zgodovina in filozofija. Čeprav gre – kot zapiše avtor v sklepni opombi – za marginalen pesniški žanr, je ta v svetovnem merilu tudi danes živ, vanj pa se vpisujejo relevantna dela svetovne književnosti, začevši z *Življenjem in mislimi znamenitih filozofov* Diogena Laertskega.

Knjiga prinaša več kot sto pesmi, katerih naslovi so imena bolj in manj znanih predstavnikov velike zgodbe evropskega mišljenja. Kljub poudarku na antičnem in krščanskem izročilu od začetkov v 7. stol. pr. Kr. vse do drugega tisočletja se v knjigi pojavijo tudi arabski in judovski nesekularni misleci; med resnične zgodovinske osebnosti pa se tu in tam infiltrira tudi povsem izmišljen lik.

Čeprav je eruditsko vedenje avtorja, katerega prevajalski opus in uredniški izbor obsega dela številnih, v knjigo vključenih imen, nadvse pomemben temelj poetične vizije, ki s tem pridobiva plastičnost in živost, pa sta znotraj

žanra pesniške zgodovine za Kocijančičevo knjigo bolj kot *kaj* pomembna *kako* in predvsem *zakaj*. Na prvo vsaj deloma odgovarja avtorjev pripovedni postopek, na drugo pa nemara vzgib, ki slednjega predhaja.

Mnogoglasno osredinjanje

Zbirko *Od Talesa do tebe* določa izjemna pestrost pripovednih perspektiv. Če smo pod naslovnimi imeni morda pričakovali upesnjeno filozofsko misel, nas že pred prvim verzom pričaka presenečenje. Tam se pri večini pesmi v oklepaju pojavi govorec pesmi, neka druga oseba, resnična ali izmišljena, ki ji avtor predaja štafeto. O velikih mislecih tako spregovorijo njihovi prijatelji in znanci, učitelji in učenci, velike ljubezni in še večji nasprotniki, duhovni sopotniki in cinični dvomljivci; če se oglašijo sami, to storijo prek odlomkov iz predavanj in pisem, v monologih pred ogledalom, s tiho molitvijo na pokopališču ali v obliki epigrama. Raznorodnost

žariščen dodatno razgiba visoko individualiziran ton, ki ga izbrani govorniki zavzamejo do upesnjene. Slednjega določajo konkretne življenjske okoliščine (o Sokratu govori sužnja), značajske lastnosti (smrt Giordana Bruna pretresa pravičniški inkvizitor), intenca, ki izhaja iz odnosa med govornikom in naslovnikom (Heideggerju piše pismo Hanna Arendt), nemalokrat pa se govorniki oglašajo iz onstranstva, kot v pesmi, posvečeni Descartesu, ki ga v predsmrtni blodnji obiše njegova prezgodaj preminula nezakonska hčerka. Polifonijo glasov še podčrtujejo motivi iz svetovne književnosti, filozofije in duhovnih izročil, ki upesnjene nastavijo intonacijo ali ga tu in tam ironizirajo.

Kot protiutež menjavanju pripovednih izhodišč pa se zdi čas izrekanja. Ta je v

ko ne sme več obstajati celovita publika, ampak smo v skladu z razredno logiko enega bivših predsednikov razdeljeni na delna občinstva, je moral celo ta dan postati vir preštevanih in delitev.

Leta 2012 je bil na predvečer kulturnega praznika izveden *happening* z zažiganjem kontrabasa. Glasbilo, ki mu je nekoč roka izdelovalca namenila plemenito poslanstvo instrumenta harmonije, se je s svojo upepelitvijo preobrazilo v emblem trajnega razkola med ustvarjalci in zanikovalci. Čedalje očitnejše ne-

Svojega imena vredna kultura je vsakdanji, ne praznični pojav.

priznavanje umetnostnih dosežkov zaradi zaničevanja avtorjeve nazorske ozemljenosti je postalo najobičajnejši izraz zavračanja svobodne volje in ljubezni. Vse bolj nasilni propagandno-agitacijski kritizem, kateremu sta glavna kriterija uspešnost pri tvorbi razredne zavesti in korenitost pri vsiljevanju predstave o ustvarjalnosti kot najnavadnejši produkciji, skuša k spravi in sreči naravnani antropološki kompas skriti za železno zaveso sovraštva in srda. Kulturi se zdaj pri nas že odreka zmožnost dialoškega povezovanja čutil, duš in src prek najglobljih ločnic, ki jo je imela doslej in jo marsikje še vedno premore.

Dialoško povezovanje čutil

Finci so tako pred nedavnim uvedli posebno počastitev rojstnega dne skladatelja Jeana Sibeliusa, ki je sinonim za njihovo glasbo. Bistvene ustvarjalce svoje kulture, ki bodisi s skrbmi, bodisi s ponosom, bodisi z vizijami povezuje

različno misleče in čuteče ljudi, marsikje še vedno upodablja na bankovcih ozioroma kovancih. Zakaj? Ker želijo preseči zgolj praktično – tj. menjalno – vlogo denarja. Nič drugače ni s poštnimi znamkami in s poimenovanji različnih naravnih danosti. Tako ima litovski mojster not in pavz ter slikarskega čopiča Mikalojus Konstantinas Čiurlionis svoj vrh v pogorju Pamirja, gore v ledeni Deželi Franca Jožefa in asteroid na ozvezdenem nebu.

Dandanes, ko nam hočejo izmakniti preteklost, spriditi sedanost in zastrupiti prihodnost, je v večino dejanj vpisana nenavadno daljnosežna sporočilnost. Na Slovenskem je, denimo, najvišjo kulturniško nagrado mogoče dobiti že za risanje gospodarjem podtalja koristnih stripovskih sličic in oblačkov. Zato pa se pred leti ni smelo niti razpravljati o predlogu, da bi jo prejel tudi Slavko Avsenik, čeprav je bil ena najvitalnejših žil v krvnem obtoku glasbe. Ni torej pomembno, kaj kdo ustvari, temveč komu služi.

A tudi v babilonskih razmerah ne gre obupati. Resnica vedno živi iz sebe, laž pa le, dokler kdo plačuje tistega, ki jo ponavlja. In novičev za upepeljevalce kontrabasov polagoma zmanjkuje, saj so zagnani kuratorji smrti celo evtanazijo že začeli propagirati z najprosojnejšimi ekonomskimi razlogi. Mogočnejšem, ki so se sprli z življenjem, vrednotami in dialoškostjo, usihajo viri konvertibilne valute. Morda kmalu ne bo več sredstev za zakrivanje svojega imena vredne kulture, ki med nami vsemu ignoriranju navkljub še živi in opravlja svoje plemenito poslanstvo. Tako na Prešernov kot na kateri koli drug dan.

Igor Grdina

večini pesmi nekakšen večni sedanjik. Kot bi bil vsakdo, ki je poklican k besedi, s to pomenljivo gesto prestavljen iz abstrakcije zgodovine v živo tukajšnjost. Na odru, v katerega zakulisju se odvija hrupno brbotanje anonimnega, je pred bralcem vsakič znova konkretna oseba, ki z vso urgentnostjo in prepričljivostjo izreka (svojo) resnico.

Energično menjavanje pripovednih perspektiv zato resda ustvarja vtis mravljinčastega mnogoglasja, ki prehaja meje med resničnim in fiktivnim, svetnim in večnim, ne izzveni pa v kaos relativizma. Prej v osredinjanje okoli izvornega.

V ta središčni, pesniški prostor vodijo iskrena miselna naprežanja in tvegana duhovna iskanja.

Kocijančič, ki je v triptihu *Razbitje* (2009); *Erotika, politika itn.* (2011) in *O nekaterih drugih* (2016) razvil svojo izvirno filozofsko misel, osrediščeno okoli pojma hipostaze, v zbirki *Od Talesa do tebe* svoj sistem prav s tem sugestivnim postopkom postavlja v zaledje pesniškega dogodka, da bi postal, kot v sklepni opombi zapiše sam, »intuitivno razviden«. V tem duhu pesemske slike izbranih filozofov niso objektivacije misli in življenjskih položajev, pač pa »poskus insceniranja atmosfer drugačnih, tujih, vedno edinih svetov, ki spletajo resničnosti«. Poskus, ki je mogoč samo preko ovinkov, kajti, kot zapiše

avtor sam: »Misel se vidi le v zrcalu drugega.«

Skozi mogočna vrata poezije

Ob skrbno zasnovani strukturi, snovnem zgodovinskem temelju, ki že sama na sebi ponujata obilo bralskih užitev, je zato najbolj temeljen dogajalni prostor knjige prav poezija, govorica duše. (Pesniški) jezik je, skladno z avtorjevo filozofijo, žarenje hipostaze, njen najbolj mogočen in avtentičen izraz. Je obenem vse, kolikor je izraz edine biti, in nič zaradi soočanja z izvorom in koncem te biti, ko v svojem ekscesu presega hipostazo in kaže na drugega.

Vstopiti v Kocijančičevo knjigo skozi mogočna vrata poezije pomeni videti Talesa, kako sedi nad azijskimi čermi, ko »nebo je temnosivo, valovi so visoki, / škrlatnomodri, dokler jih skalovje ne zlomi«; Heraklita, ki »pogleda ni odmikal, ko je pred smrtjo umiral«; Benedikta iz Nursije, kako uzira »ves kozmos drobčen // kot zrnce, osvetljeno z žarkom sonca«; Janeza Skota Eriugena, ki opazuje »lomljivo samost čolna / med brezmejnimi svetlikanjem«. Pomeni prisluhniti meditaciji Ibn Gabriola (»Iti čisto na odprto. / Kjer ni več zavetja. / Kjer ni več hiš, / ki so jih zgradile / človeške roke«) in Bonaventure (»Le slutnja roke, / ki v zamahu, / ko razsipa seme, / že izginja / in je več ni. / Tam si Ti.«). Slediti roki »notarja notranjih vrtincev / in čistosti brezčasja« Edmunda Husserla in srečati Vladimirja Solovjova, »ukristaljenega Boga«, ki se na pragu dvajsetega stoletja »stiska / ... / v pretenek plašč, ko

jezik me srbi

Nataša Gliha Komac

Izbiram se ne moremo izogniti

Z izbirami je vedno križ. Čas izbiranja in odločanja, tehtanja argumentov za in proti je vedno najtežji. Ko je odločitev sprejeta, ji sledimo in korak je lažji. Da ne bi govorila na pamet, sem tokrat pobrskala po nekaj primerih iz spletne Jezikovne svetovalnice na slovarskem spletišču Fran.si.

V času nenehnih jezikovnih stikov in množice prehajajočih informacij se soočamo tudi z vrsto izbir znotraj istega jezika, pogosto kadar gre za poimenovanja v našem kulturnem okolju manj znanega, včasih celo zgolj pozabljenega. Pa začnimo od zadaj. Ko mi je pred leti mentorica pripovedovala o čudežni kitajski korenini, ki naj bi bila vir zdravja in mladosti, sem jo z zanimanjem poslušala in niti na misel mi ni prišlo, da imamo za takrat zame prvič slišani ginseng v slovenščini že uslovarjen ženšen. V vsej sicer ne najbolj lastni vsevednosti niti pomislila nisem, da je npr. o svojih popotovanjih na Daljni vzhod pisala že Alma Karlin ali da je številne naravoslovne in etnografske spise o Kitajski s srede 18. stoletja zapustil tudi imenitni slovenski misijonar, jezuit in astronom Hallerstein. Jezikovne izbire pač govorijo tudi o naši lastni razgledanosti!

Ko že najdemo besedo ali besedno zvezo – pri tem s prevzemanjem ni nič narobe oz. gre za povsem običajen postopek, katerega rezultat so različne stopnje podomačitve, s katero ujamemo želeni pomen –, se ničkolikokrat pojavi vprašanje, kako jo izgovoriti ali napisati. Včasih vsaj pri izgovoru ni težav, a že zapis zahteva razmislek o veliki oz. mali začetnici: Ahilova ali ahilova peta. Odločitev za zapis je pri slednjih največkrat povezana s pomenom, torej ali želimo poudariti svojino oz. avtorstvo (npr. Ahilova peta, Adamovo jabolko, Dieslov motor, Dopplerjev radar, Cooperjev pojav) ali vrstnost (npr. ahilova peta, adamovo jabolko). Odločitev postane kompleksnejša, ko pride do popolne podomačitve in zapisa z malo začetnico, razvidnost pomenske povezave z izhodiščnim lastnim imenom pa ni več takoj prepoznavna, npr. knajpova kava, pulzni/tkivni/barvni dopler, preteči kuperja. Težava nastane zlasti takrat, ko avtorjevo ime oz. njegov izgovor ni dovolj poznano v slovenskem kulturnem prostoru, kar se nam npr. zgodi pri brajici oz. brajevi pisavi. Francozi namreč lastno ime Braille izgovarjajo brez l, medtem ko smo ga v slovenščini dolgo – podobno kot v angleščini – brali po črki, torej [brɛjɪl], in je bila posledično v normativnih priročnikih kodificirana brajlica oz. brajlova pisava. Podobno vprašanje se npr. odpira pri sodobni izreki in zapisu francoske himne, ki izvira iz Marseilla [marsɛja], t. i. marsejezi.

Pri tem je nujno nekaj reči o izgovoru. Načeloma velja pravilo, da se občno prevzeto besedje z rabo podomačuje in postopoma prilagaja slovenščini, npr. buffet > bife, wellness > velnes, pizza > pica. V slovenščini se tuja imena izgovarjajo v skladu z zakonitostmi jezika, iz katerega prihajajo, tuje glasove pa nadomeščamo s slovenskimi knjižnimi. Zadeva se zaplete, ker poimenovanja prevzemamo iz različnih jezikov; v različnih zgodovinskih obdobjih pač odvisno od siceršnje zgodovinske in družbene dinamike oz. moči posameznega jezika v slovenskem javnem prostoru. Enkrat prek italijanščine, drugič prek nemščine, v obdobju obeh Jugoslavij prek takratne srbohrvaščine, v zadnjem času vedno več prek angleščine. Pri podomačitvah naj bi v skladu z govorno uresničitvijo sledili tudi čim bolj ustreznemu in hkrati najbolj ustaljenemu zapisu ter upoštevali razširjenost v rabi, etimološko upravičenost in težnjo po sistemski utemeljenosti.

A človek je pragmatik in preprosto poseže po tistem, kar pozna, mu je najbolj na dosegu. Če so se še pred nekaj leti slovenski jezikoslovci pregovarjali, ali govoriti o oranži ali pomaranči, je to danes preteklost. Ta trenutek je npr. aktualna cela vrsta slovenskemu kulturnemu prostoru doslej manj znanih sadežev, zelenjave ipd. Zgolj za okus naj navedem primer kvinoja – kinoja. Za sklop qu velja, da smo ga v slovenščini pod vplivom latinskega branja besede iz španščine in portugalsčine zapisovali in brali kot kv. Danes sta z večjo mobilnostjo in sodobnimi mediji oba jezika uporabnikom slovenskega jezika veliko bližja, zato se vse bolj uveljavlja originalnemu izgovoru bližji izgovor in zapis kinoja.

Že res, da so izbire vedno stvar uporabnosti in pragmatike, tudi v jeziku. T. i. črno-bele rešitve so morda bolj povedne in preproste, a življenju dajejo čar prav izbire oz. možnost izbiranja.

veter s severa / ljudomrzno divja po moskovskih ulicah«.

Pomeni videti človeka iz mesa in krvi v specifičnem trenutku povsem osebne zgodovine, kako v hipostatični nujnosti lastnega obstoja v motrenju celote rojeva misel.

V ta središčni, pesniški prostor vodijo iskrena miselna naprežanja in tvegana duhovna iskanja, pa tudi vse stranpoti in pozabljena stopicanja na mestu, kajti: »misl ne pade / na stvar brez Tebe, izmišljija ne pade / v srce brez Tebe«. Pri-

šleki tam zaslišijo »slutnjo simfonije«, katere imena so le približki: »Neustvarjeni«, »Nemisljivi«, »On sam«, »nepribližljivo Božanstvo« ali preprosto »Ti«, h kateremu se obrača zapisovalec istoimenske hvalnice.

Vstopiti v knjigo skozi vrata poezije pomeni pustiti prostor interpretacije odprt za vsakokratno živo bralsko doživetje, kot je odprta presunljiva sklepna molitev, v katero se na koncu nepozabnega popotovanja od Talesa do tebe steka modrost tisočletij.

Miljana Cunta